

PRIKAZ KNJIGE: FABRICE HADJADJ, „ŠTO JE TO OBITELJ? SLIJEDOM TRANSCENDENCIJE U GAĆAMA I DRUGIH ULTRASEKSISTIČKIH POGLEDA“ (KRŠĆANSKA SADAŠNJOST, 2020.), 192 STR.

Autor: Tihana Pšenko Miloš¹

Kršćanska sadašnjost objavila je u srpnju 2020. novu knjigu suvremenoga esejista i filozofa Fabricea Hadjadja „Što je to obitelj?“, intrigantnoga podnaslova „Slijedom transcendencije u gaćama i drugih ultraseksističkih pogleda“. Fabrice Hadjadj (Nanterre, 1971.) jedan je od istaknutih esejista današnjice. Podrijetlom Židov, od 1998. godine preobraćenik je na katoličanstvo. U hrvatskom prijevodu još je nekoliko njegovih knjiga u izdanju Kršćanske sadašnjosti: „Dubina spolova. Mistika tijela“ (2011.), „Vjera zlih duhova ili ateizam koji je premašen“ (2013.), „Raj na vratima. Ogled o radosti koja uznemiruje“ (2015.), „Kad se sve tako ima raspasti. Razmišljanja o svršetku kulture i moderniteta“ (2019.), a svima je zajednički osobit Hadjadjev stil prožet igrom riječima, kalamburama, ali i finom ironijom.

Djelo „Što je to obitelj?“ na 192 stranice protkane provokativnim stilom i paradoksalnim dosjetkama tipičnima za ovoga autora pokušava osvijetliti pravu prirodu obitelji, preplavljenju definicijama i zabludama propagande „braka svima“, rodne ideologije, genetičkim manipulacijama embrijima. Za Hadjadja je,

¹mag. educ. croat./mag. comm., Ul. grada Vukovara 271, Zagreb, tihana158@gmail.com

zapravo, obitelj „iznad svega“: „Obitelj je, dakle, ponajprije mjesto na kojem se usredotočuje razlika spolova i razlika naraštaja, kao i razlika između tih dviju razlika. Razlika spolova, na osnovi vlastite plodnosti svojih sjedinjenja, rađa razliku u naraštajima, a ta razlika u naraštaju nije uopće nalik na razliku u spolovima“, piše Hadjadj te, između ostaloga, dodaje: „To je mjesto dara i neprocjenjivog primanja života koji se širi po nama i mimo nas, i koji nas uvijek tjera naprijed u misterij postojanja.“

Na samom početku ove knjige, satkane od pet nebrojčanih poglavlja, svako s nizom slikovitih podnaslova i svako započeto citatima (mahom iz Biblije i grčkoga pjesnika Odysseusa Elytisa), Hadjadj piše da se ova knjiga „ne bi rodila“ da nije bilo onih koji su mu smetali da ju napravi. Znakovito je već samo grafičko suprotstavljanje pojmova „roditi“ i „napraviti“ jer piše o obitelji u kojoj se ne „prave“, nego se rađaju djeca. Inače, dar života i od njega nerazdvojiva sposobnost da može drugomu darovati život, sudjelovati i surađivati sa Životom/Stvoriteljem, česta je tema u antropološkim filozofsko-teološkim razmišljanjima ovoga autora, kako u knjizi napominje njezin prevoditelj, Josip Balabanić. „Da moja sloboda nije naišla na njihova ometanja, svojim slogom bila bi estetskija, suvislošću znanstvenija, a sadržajem svakako drukčija. Bio bih prije napisao: ‘Što je ništavilo?’ ili ‘Gubitak ponovno nađenog vremena’, ili možda ‘121 dan Sodomé’ ... Ovako, kretao sam se svojom redovitom stazom. Neki

su ju remetili bez mnogo obzira“, piše na početku šaljivo Hadjadj, spominjući potom članove svoje obitelji: suprugu i šestero djece, opisujući s posebnom dozom simpatičnosti načine na koje su ga ometali dok je pisao knjigu upravo o – obitelji. Autor nas takvim prizemljenim uvodom jednoga obiteljskoga trenutka, usko vezanoga uz nastanak ovoga djela, uvodi u njegovu bit, do pitanja koje stoji i u samom naslovu knjige. „Predgovor. Postanak ovoga djela“ protkan je tako crticama iz autorovoga živoga obiteljskoga života, no iz britkih opisa svakidašnjice knjiga vrlo brzo uzima svoj filozofski zamah i hvata se u koštac sa složenošću teme.

Slijedi poglavlje „Što je to obitelj“ (str. 15 – 39), no ono na to pitanje još ne će posve odgovoriti. Kroz podnaslove poput „Porez protivnicima poreza“, „Bitak protiv propisa“, „Bitstveno je nemoguće razgraditi“, „Ljubav, odgoj i druge općenitosti“, „Onkraj svake računice: dar života“, Hadjadj tumači zašto je uopće krenuo u tematiziranje pitanja koje je samo po sebi naizgled tako elementarno i jednostavno. „Nije neumjesno zahvaliti onima koji danas napadaju obitelj ako bude našu pozornost i potiču nas da ponovno razmišljamo o toj očitosti koja je prije svake objektivnosti. Njihovo započinjanje rasprave je milost“, ističe Hadjadj, dodajući da dovođenja u pitanje, s jedne strane, sadržavaju optužbu protiv koje je važno braniti se. Osim toga, ona nalažu i ispitivanje uzroka, protiv čega se ne treba braniti. U tom pogledu, Hadjadj se okreće temelju, bitstvu obitelji, o kojem promi-

šlja u ovom poglavlju. Podcrtava i tri najčešće spominjane stavke obitelji: obitelj je u prvom redu mjesto ljubavi; obitelj je mjesto prvog odgoja; ljudska obitelj je također mjesto poštovanja sloboda. Međutim, Hadjadj piše da ta tri čimbenika nisu dovoljna da se pobliže odredi obitelj i da se razlikuje od drugih oblika ljudske zajednice. „Nema dvojbe: u nekom dobrom sirotištu djecu se voli, odgaja ih se, i poštuje se njihova osoba. Na neki način, tako je u ozbiljenju roditeljskog projekta, jer briga o djeci sastavni je dio svakoga sličnog pothvata“, dodaje. Prema njegovu mišljenju, ako se obitelj gleda jedino tako da se pođe od ljubavi, odgoja i slobode, ako ju se temelji na dobru djeteta kao jedinke, a ne kao djeteta, kao rođenoga, te na dužnostima roditelja kao odgojitelja, a ne kao roditelja, tada je obitelj razobiteljena.

Sljedeće poglavlje, naslovljeno „Transcendencija u gaćama. Ljudska inteligencija i seksualnost: otvaranje drugomu kao drugomu“ (str. 41 – 81), pisano je vrlo otvoreno te autor bez susprezanja tumači spol, spolnost, seksualnost, „sjedinenje koje ne poništava, nego ispunjuje razliku“. Zanimljivo je promotriti logiku i simboliku pristupa temi: „Stvarno, dovoljno je razmisliti o našem trbuhu, i o našem donjem trbuhu, da otkrijemo relationalnu narav našeg bića. Ako spustim svoj pogled i pogledam središte svojeg tijela, što vidim? Pupak. A što je taj moj pupak? Znak da ja nisam stvorio sam sebe, nego da potječem od drugih osoba, po kojima, uostalom, obično, nosim obiteljsko ime ili pre-

zime. Ako još pogledam malo niže, što vidim? Svoj spol (ovdje rabim taj izraz u užem smislu, jer spol ili barem spolne oznake nisu samo u gaćama, raširene su cijelim tijelom i, pravo reći, na način organski, jer je riječ o linijama, profilima: u muškarca oni su uglastiji, općenito manje ljupki nego u žene). A taj moj spol, što je? Znak da nisam načinjen samo za sebe, nego da ja u sâmo-me svojem tijelu težim da pođem prema drugima“, piše Hadjadj. Promišljajući o odnosu muškaraca i žena, vraća se sve do Aristotela, ali i Biblije. Pišući o spolnosti, razlici spolova, dotiče se i spolnih odnosa i njihove prirodnosti, ali i homoseksualnosti, feminiziranja, pa sve do duhovnosti.

Središnji dio knjige nemoguće je i tematski odrediti kao – središnji, jer svako poglavlje nosi određenu težinu i ne može se izdvojiti kao manje bitno za samu temu, no poglavlje koje slijedi („Elektronički tablet i obiteljski stol“) možda je ono s kojim se najlakše danas možemo poistovjetiti. Opsegom nešto kraće od ostalih (str. 85 – 115), kroz nekoliko konkretnih primjera ovo poglavlje govori o „tehnološkom razaranju obitelji“, prijetnjama suvremenoga doba i tehnologije obiteljskim odnosima. U ovom poglavlju ima elemenata iz Hadjadjovih predavanja predmeta „Filozofija tehnike“ u Institutu Philanthropos, kao i misli koje su mu nadošle čitajući rasprave studenata na temu zadanu 2014. godine: „Je li taktilni tablet nadmoćan blagovaoničkom stolu?“ Kako su povezani tablet i stol, kako se nadmeću i što sve utječe

na „nestanak obiteljskoga stola“ te „grickanje ispred ekrana“ Hadjadj raspisuje etimološki, filozofijski, povijesno i kroz suvremene primjere odnosa u obitelji.

„Jedva da je obitelj učvršćena, tehnologija ju je razbila. Njezini članovi mogu i nadalje prebivati pod istim krovom, ali ako je tablet preuzeo mjesto stola, oni žive svatko na svojoj strani. Dani njihovih bližnjih manje su im obiteljski nego razočaranja kakve vedete. Rastava postaje trajno stanje, nešto redovito, pripadajuća obiteljskom životu, a kad se očituje fizički i pravno, strašno je ustanoviti da zapravo ne ruši ništa, jer nikakav zajednički život nije bio ni uspostavljen. Čak ni pojedinačni“, piše u ovom poglavlju Hadjadj, oštro upozoravajući na jedan aspekt problema koji tehnologija danas unosi u obitelji.

Pretposljednje poglavlje, „Upravljanje rađanjem“, nešto je opsežnije (str. 119 – 164) i također pomalo provokativno. Hadjadj to naznačuje u samom podnaslovu poglavlja: „Slike dolaska na svijet, od majeutike do matrice“. „Kad trisomičnih ne bi bilo, ne bi ih se smjelo izmišljati“, „Nevjerojatne konvergencije: ‘raz-rađanje’, projekt Michèle Causse i Kevina Warwicka“, „O neprikladnosti bića rođenoga naporom uperenim protiv rađanja“, „Od majeutike do Mehana“, „Sedam razloga zbog kojih će nadčovjek nužno biti pod-čovjek“ – tek su neki od podnaslova koji prožimaju ovo poglavlje. Problemi s kojima nas sučeljuju tehnologije našeg doba nisu ponajprije na razini morala ili etike, ističe

Hadjadj, pišući o prelaska od rađanja do proizvodnje čovjeka, koja može uvjetovati hoće li se ili ne će neko dijete roditi i kakvo će se roditi.

„Pitanje, dakle, ponajprije nije moralno, nego antropološko, a čak i metafizičko. Ono od nas zahtijeva da razmišljamo o bitstvu upravljanja rađanjem, koje je vlastito ljudskosti, pa da se pitamo koje je od dvoga, rađanje ili proizvodnja, slobodnije i otvorenije obnovi života. Ukratko, gdje je najviše stvaralaštvo, in vitro ili in vivo? U epruveti ili u zagrljaju? U laboratoriju koji sanja o supermenima ili u obitelji koja daje na svijet ‘pojave’: trisomične ili Židove, genija ili čudovište, ili čak neocjenjivoga malog Ivicu, koji nikada ne postiže više od 2 od 5 u matematici, ili više od 3 u hrvatskom“, navodi Hadjadj. U ovom je poglavlju također vrlo zanimljivo njegovo tumačenje dvaju slučajeva, Michèle Causse i Kevina Warwicka. Michèle Causse, književnica, borbena lezbijka, 2010. je godine, u 74. godini života, sebi priuštila „dvostruko potpomognuto samoubojstvo“ (uz prisutnost televizijskih gledatelja, jer su kamere švicarske televizije snimale prizor). Učinila je to 29. srpnja, na datum svojega rođendana. Kako je istaknula, ne želi se ubiti nego „raz-roditi“, što je Hadjadju bilo vrlo zanimljivo polazište filozofskoga promišljanja. S druge strane, povukao je paralelu ovoga slučaja s Warwickovim. Profesor kibernetike na Sveučilištu u Readingu, pionir interfejsâ „brain to computer“ i militant u smjeru stvaranja čovjeka – stroja, Warwick je u magazinu „Wired“ izjavio: „Rođen sam

kao čovjek, ali to je događaj sudbine – puka prostorna i vremenska okolnost. Vjerujem da je to nešto što mi imamo moć mijenjati ... Ja hoću nešto učiniti od svojeg života: hoću postati kiborg.“ Kako zaključuje Hadjadj, neprijeporno je da postoji velika razlika između ubiti se i upgrade, dići se na viši stupanj, dograditi se, no u oba primjera primjećuje želju za izlaskom iz ljudskoga stanja, uklanjanjem tereta rođenja. I Causse i Warwick slažu se da je dolazak na svijet spolnim rađanjem nesretan događaj koji treba dokinuti ili popraviti. Hadjadjova analiza ovih događaja ponovno je isprepletena ironijom, no ne do razine ismijavanja, već zdravorazumskoga pogleda.

Posljednje poglavlje, odnosno „Dodatak“, naslovljen je „Protiv ‘zdravlje obitelji’“ (str. 169 – 186), a u njemu Hadjadj odgovara na tekst Michela Serresa naslovljen „La saine famille“ („Zdrava obitelj“), kojim potonji zadire i u Svetu obitelj, tvrdeći da je Sveta obitelj dekonstruirala prirodnu obitelj, da ona poništava krvne veze, u korist izbornih, elektivnih veza. Utemeljenim i promišljenim odgovorima Hadjadj raspliće Serresove zablude, dajući čitatelju vrlo duboku filozofsku nit vodilju, protkanu i finom ironijom koja zapravo prožima čitavu knjigu.

Na koncu, kako sam autor ističe, teza ove knjige počiva na superiornosti obitelji te dodaje da su „krevet i stol“ dva dijela pokućstva koja zaslužuju najveće poštovanje, zaključujući da je „sav ulog u tome da se u odnosu na epruvetu i ekran prizna njihova neusporediva veličina.“

Nazvavši ovu knjigu „ultraseksističkom“ i „malo fašistoidnom“, Fabrice Hadjadj poigrava se riječima, ironijom i uz intrigantne podnaslove vrlo slobodno i duboko progovara o obitelji, otvarajući niz problematika s kojima se obitelj susreće.

Za kraj, vratimo se na sami početak. „A što kaže početak Knjige Postanka? Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih (Post 1, 27). Drukčije rečeno, ako je vjerovati tim riječima, Božja slika nalazi se u razlici spolova“, piše Fabrice Hadjadj u ovoj knjizi kojom ulazi u samu bît pitanja koje se čini elementarnim, ali koje je danas, u vrijeme istospolnih „brakova“, rodne ideologije, tehničkih manipulacija embrijima sasvim smisleno postaviti.